

Skogliga begrepp och definitioner

Skogens alla siffror

SNOWMASS VILLAGE	
POPULATION	2863
ELEVATION	8410
INCORPORATED	1977
DOGS REGISTERED	210
TOTAL	13460

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIENS
TIDSKRIFT

Nummer 7 • 2019
Årgång 158

Ansvarig utgivare Eva Pettersson, akademiens sekreterare och vd, KSLA

Redaktörer Tomas Lundmark och Monika Stridsman

Omslagsfoto Fredricka French/Snowmass Tourism

Grafisk form och övriga foton Ylva Nordin, KSLA

Tryckeri Gävle Offset, Gävle

Tryckår/månad 2019/10

Upplaga 1500 ex

ISSN 0023-5350

ISBN 978-91-88567-34-5 (tryck) 978-91-88567-35-2 (pdf)

*Samtliga av de senaste årens utgivna nummer finns tillgängliga
som nedladdningsbara filer på akademiens hemsida www.ksla.se.*

Skogliga begrepp och definitioner

Skogens alla siffror

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Innehåll

Förord	5
Inledning	6
Skog/skogsmark	7
Hållbart skogsbruk eller hållbar skogsförvaltning	9
Skogsbruk och virkesproduktionsmark respektive Naturvård och naturvårdsmark	12
Skogsskötsel på virkesproduktionsmark	15
Naturvård, naturvärden och naturvårdande skötsel	22
Sammanfattande slutsatser	24

Förord

För att kunna föra meningsfulla samtal om skogens nyttjande och hållbara förvaltning är det viktigt att deltagande parter har samma förståelse för vad som menas med olika begrepp. För många begrepp saknas idag entydiga definitioner och det förekommer också överlappande begrepp. Idéhistorisk forskning visar dessutom att definitioner alltid ändrar innebörder i tid och rum. Det understryker betydelsen av att olika aktörer regelbundet hittar ett gemensamt språk så att man inte talar förbi och missförstår varandra. Det är därför viktigt att begrepp är entydigt definierade och att olika aktörer menar samma sak när begreppen används eller åtminstone förstår att man menar olika saker med samma begrepp. Väl definierade begrepp är viktigt även för möjligheten att framställa statistik.

Denna skrift är framtagen som ett resultat av ett antal så kallade rundabordssamtal ledda av KSLA och där representanter för SLU, SCB, Naturvårdsverket, Lantmäteriet, Skatteverket och Skogsstyrelsen deltagit. Förutvarande och nuvarande ordförandena i KSLA:s skogsavdelning står som skriftens avsändare. Vi vill understryka att förslag och åsikter som presenteras i denna skrift är författarnas egna och representerar inte nödvändigtvis KSLA eller någon av de organisationer som deltagit i rundabordssamtalen. Ingen av de deltagande myndigheterna har således förbundit sig till en viss uttolkning av, eller användning av, de begrepp som diskuteras i denna skrift.

Vi vill med denna skrift beskriva hur viktiga skogliga begrepp kan definieras. Syftet har varit att ta fram ett discussionsunderlag där vi försökt att strukturera frågan genom att föra olika typer av logiska resonemang kring begrepp och definitioner. Vi hoppas att skriften ska kunna utgöra ett värdefullt underlag för en fortsatt diskussion om begreppens innebörd i en bredare krets av intressenter. Underlaget ska ses som ett första steg att strukturera den viktiga dialogen om skogens framtida förvaltning och kan därför komma att behövas utvecklas ytterligare.

Monika Stridsman
Ordförande, KSLA:s Skogsavdelning

Tomas Lundmark
Förutvarande ordförande, KSLA:s Skogsavdelning

Inledning

Begreppen som omfattas av denna skrift är valda därför att de som deltagit i rundabordssamtalen uppfattat att det saknas en samsyn om begreppens betydelse. Det märks inte minst i debatten om skogens framtida roll i klimatarbetet och utvecklingen av den framväxande bioekonomin där många begrepp används med olika innebörd.

För att begrepp ska bidra till en meningsfull och strukturerad samhällsdiskussion bör de:

- ha samma betydelse i olika sammanhang – exempelvis bör begreppet skogsmark ha samma betydelse vid till exempel tillsyn och vid såväl internationell som nationell statistikproduktion. Om begrepp är definierade i nationell lagstiftning och/eller används i internationella processer bör detta vara en viktig utgångspunkt för hur begreppen används i övriga sammanhang.
- ha logiska samband mellan varandra så att en användare intuitivt kan härleda ett begrepp ur ett annat.
- i de fall de delar in en helhet i mindre delar, vara uteslutande (det vill säga ej överlappande) och inte lämna delar av helheten odefinierade (luckor).
- vara så intuitiva och lättförståeliga som möjligt, även utanför skogsbrukssektorn.

I den allmänna debatten förekommer det att begrepp används för att påvisa att en företeelse är vanlig eller ovanlig, omfattande eller mindre omfattande, tillräcklig eller otillräcklig. Det kan då förekomma att man mer eller mindre avsiktligt lägger en betydelse i ett begrepp som inte tydligt framgår. I arbetet med denna promemoria har vi försökt frigöra oss från den typen av diskussion och istället försökt hitta betydelser för begrepp utifrån de fyra ovanstående punkterna.

Skog/skogsmark

Skogsmark är tydligt definierat internationellt via FAO och denna definition är sedan 2008 i huvudsak införd i den svenska Skogsvårdslagen. Att det är förekommande att man i dagligt tal säger skog när man menar skogsmark upplever vi inte vara ett problem. Definitionen av skogsmark ger en god grund för att utveckla andra begrepp.

Skog (Forest) är definierat av FAO som:

Land spanning more than 0.5 hectares with trees higher than 5 meters and a canopy cover of more than 10 percent, or trees able to reach these thresholds in situ. It does not include land that is predominantly under agricultural or urban land use.¹

Till definitionen finns ett stort antal förklaringar/förtydliganden, där det bland annat framgår att definitionen utgår både från förekomsten av träd och frånvaron av annan markanvändning, att den inkluderar områden som tillfälligt saknar träd på grund av avverkning och att nationalparker och naturreservat och andra områden med restriktioner för skogsbruk är inkluderade.

Sedan 2008 är den internationella definitionen av skog i huvudsak inarbetad i Skogsvårdslagen (SvL).² Syftet med förändringen var dels att anpassa lagstiftningen efter den internationella definitionen men också att modernisera begreppet i linje med hur nyttjandet av skogen utvecklats, så att begreppet inte är så starkt knutet till virkesproduktion utan är oberoende av användningen. I SvL definieras skogsmark som *mark inom ett sammanhängande område där träden har en höjd av mer än fem meter och där träd*

har en kronslutenhet av mer än tio procent eller har förutsättningar att nå denna höjd och kronslutenhet utan produktionshöjande åtgärder.³

I SvL delas skogsmarken in i produktiv skogsmark och improduktiv skogsmark. Produktiv skogsmark är mark som kan producera i genomsnitt minst en kubikmeter stamved per hektar och år. Den skogsmark som inte definieras som produktiv skogsmark definieras som improduktiv skogsmark. Begreppen är därmed helt uteslutande och överlappar inte varandra. I lagstiftningen definieras även träd och buskmark som då är trädbevuxen mark som uppfyller vissa kriterier men som inte omfattas av begreppet skogsmark. Man definierar även ett samlingsbegrepp för improduktiv skogsmark och träd och buskmark i begreppet skogliga impediment (Figur 1).

Värt att notera är att arealgränsen i den internationella definitionen inte överförts till svensk lagstiftning. Istället för en gräns på 0,5 hektar talar man i SvL om ett sammanhängande område. Den absoluta nedre gränsen för hur stort ett område ska vara för att betraktas som skogsmark är därmed lämnad till den praxis som utvecklas av myndigheternas och domstolarnas tillämpning.

En taxering av rikets skogar har utförts regelbundet sedan 1923. Riksskogstaxeringens främsta

1. FRA 2015 Terms and Definitions. Forest Resources Assessment Working Paper 180. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rome 2012. Sid 3.

2. Prop. 2007/08:108. En skogspolitik i takt med tiden. Sid 6 och sid 34–39.

3. Skogsvårdslagstiftningen. Gällande regler 1 april 2017. Skogsstyrelsen 2017. Sid 8.

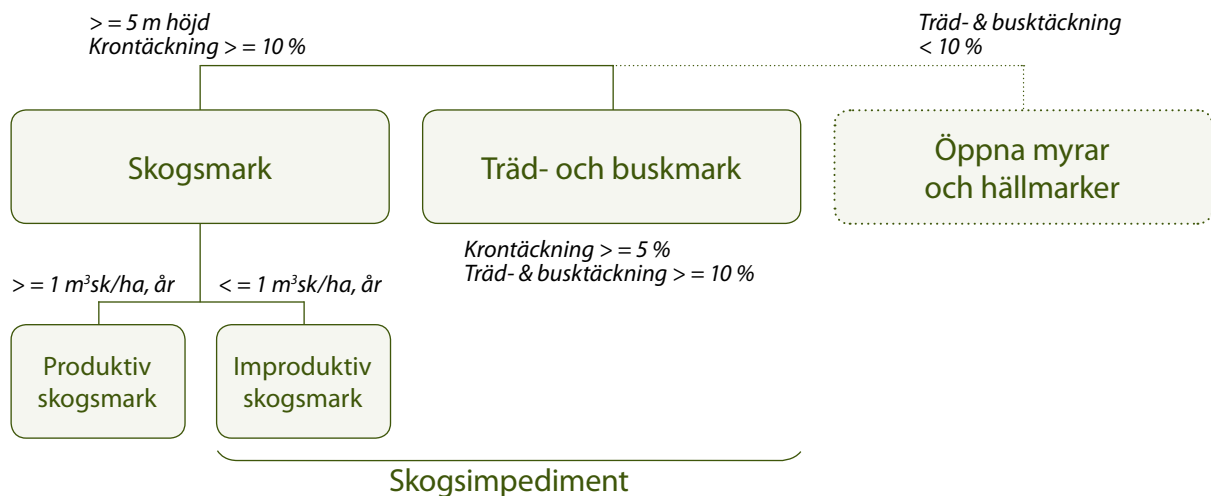
syfte är att beskriva tillståndet, tillväxten och avverkningen i Sveriges skogar. I Riksskogstaxeringen använder man följande gränser för att särskilja Improduktiv och Produktiv skogsmark:

- Produktiv skogsmark inom annan mark (inklusive Improduktiv skogsmark): 0,25 ha
- Improduktiv skogsmark inom annan mark (exklusive Improduktiv skogsmark): 0,25 ha
- Improduktiv skogsmark inom Produktiv skogsmark: 0,02 ha.

Effekten av ovanstående är att Riksskogstaxeringen skiljer ut små skogsimpediment inom Produktiv skogsmark, men inte det omvända.

Det är även värt att notera att man internationellt talar om Forest (Skog) medan man i den svenska lagstiftningen talar om skogsmark (Forest land). Om man läser FAO:s definition och de förklarande noterna är det dock tydligt att definitionen avser marken.

SKOGSRELATERADE ÄGOSLAG

Figur 1. Skogsrelaterade ägoslag och skogsmarksdefinition enligt Skogsvårdslagen (1979:429), uppdaterad SFS 2008:662.

Hållbart skogsbruk eller hållbar skogsförvaltning

Sustainable Forest Management respektive Forestry är i internationella överenskommelser översatt till Hållbart skogsbruk respektive Skogsbruk. Man har alltså använt begreppet skogsbruk i båda översättningarna trots att Sustainable Forest Management är ett betydligt bredare begrepp än Forestry. Även om hållbart skogsbruk har använts som begrepp under flera decennier så är det inte allmänt vedertaget att den offentligt finansierade naturvården är en del av begreppet hållbart skogsbruk och därmed i förlängningen är en del av skogsbruket. En lösning på problemet skulle vara att ersätta begreppet hållbart skogsbruk med begreppet hållbar skogsförvaltning i såväl svensk översättning av internationella överenskommelser som i dagligt språkbruk.

Ser man till äldre definitioner av begreppet skogsbruk så avses verksamhet (vård eller skötsel) som genom avverkning utnyttjar skog ekonomiskt. I dagligt språkbruk är det därför rätt vanligt att man med skogsbruk menar brukandet av skog i syfte att ge avkastning i form av virke. I såväl Nationalencyklopedin som Svenska Akademiens ordbok beskrivs skogsbruk som en verksamhet där man genom avverkning av träd nyttjar skogen ekonomiskt.

Under 1990-talet har skogsbruksbegreppet vidgats och beskrivs som bredare än att det enbart syftar till att producera virke. Inom den skogliga forskningen omfattar begrepp som skogsbruk och skogsskötsel verksamhet som syftar till att nå alla typer av mål som en beslutsfattare/skogsägare kan koppla till brukandet, det vill säga en vidare tolkning än bara virkesproduktion. I Skogsordlistan från 1994 definieras skogsbruk som *verksamhet avseende nyttjandet av skog*, men inget sägs om vem som nyttjar skogen och till vad.⁴ Rimligtvis avsågs det brukande som följer av äganderätten, det vill säga är initierat av markägaren eller av den person eller organisation som markägaren överlätit nyttjanderätt till genom avtal. Skogsbruk skulle därmed inte om-

fatta sådant nyttjande som är en följd av allemansrätten. Skogsbrukets inriktning bör därför beskrivas utifrån nyttjanderättsinnehavarens plan för markanvändningen. I det följande har vi således utgått från att den planerade förvaltningen av skogen ska ligga till grund för hur verksamheten klassificeras.

I Skogsordlistan hänvisar man även till begreppen skogsproduktion och naturvård. Utan att det är tydligt uttryckt kan det tolkas som att naturvård och skogsproduktion är delmängder av begreppet skogsbruk. Det bör dock påpekas att skogsbruk i tal eller texter allt oftare ställs i motsats till naturvård.

För det fortsatta resonemanget kan det vara värt att notera att skogsordlistan definierar skogsproduktion som *etablering och skördande av växande träd*. Man hänvisar under skogsproduktion även till begreppet virkesproduktion och att virkesproduktion definieras som *skogsproduktion inriktad på virkesframställning*. Just begreppet skogsproduktion tycks orsaka en del missförstånd. Med ökad skogsproduktion avses inom skogssektorn vanligen "att skogens tillväxt ökar och därmed även den möjliga hållbara avverkningen" medan en vanlig missuppfattning tycks vara att begreppet enbart avser "avverkning".

4. Skogsordlista. Sveriges skogsvårdsförbund, Tekniska nomenklaturcentralen, 1994.

I **internationella sammanhang** används begreppet Sustainable Forest Management (SFM). I det regionala perspektivet är begreppet definierat inom Forest Europe, tidigare kallat MCPFE (Ministerial Conference on the Protection of Forest in Europe).⁵ Inom Forest Europe har man definierat SFM som att det avser *the stewardship and use of forests and forest lands in a way, and at a rate, that maintains their biodiversity, productivity, regeneration capacity, vitality and their potential to fulfil, now and in the future, relevant ecological, economic and social functions, at local, national, and global levels, and that does not cause damage to other ecosystems.*

Till begreppet SFM är det utvecklat ett antal kriterier och indikatorer. Kriterierna är:

1. Maintenance and Appropriate Enhancement of Forest Resources and their Contribution to Global Carbon Cycles.
2. Maintenance of Forest Ecosystem Health and Vitality.
3. Maintenance and Encouragement of Productive Functions of Forests (wood and non-wood).
4. Maintenance, Conservation and Appropriate Enhancement of Biological Diversity in Forest Ecosystems.
5. Maintenance and Appropriate Enhancement of Protective Functions in Forest Management (notably soil and water).
6. Maintenance of other Socio-Economic Functions and Conditions.

SFM är även använt/definierat i olika sammanhang inom FN^{6,7} med samma principiella innebörd, men begreppet har utvecklats mest inom Forest Europe. SFM är till svenska översatt till hållbart skogsbruk.⁸

För att begreppen ska ha ett logiskt samband borde skogsbruk därmed ses ur det bredare perspektivet, i linje med hållbart skogsbruk, och omfatta all planering av och utförande av åtgärder på skogsmark oavsett syfte, eller åtminstone omfatta de sex kriterierna för hållbart skogsbruk som utvecklats inom Forest Europe. Hur skulle skogsbruket annars kunna betraktas som hållbart om vi exkluderar exempelvis naturvården/naturskydd ur begreppet skogsbruk?

Samtidigt har EU beslutat om det så kallade INSPIRE-direktivet som syftar till att bygga upp en europeisk infrastruktur för geodata. I den del av INSPIRE som reglerar markanvändningen finns en kategori benämnd Forestry som definieras som produktion av virke (round wood).⁹ I den svenska översättningen av direktivet har Forestry översatts till skogsbruk. Man har alltså översatt dels Sustainable Forest Management, dels Forestry till det svenska ordet skogsbruk, trots att Sustainable Forest Management är ett betydligt bredare begrepp som syftar till produktion av ett flertal nyttor.

Det blir inte lättare av att det finns ett begrepp, brukad skogsmark, som används i klimatrapporeringen. Det är nästan samma sak som skogsmark enligt FAO, enda skillnaden är att mark som nyligen beskogats, det vill säga åkermark, etc., som övergått till skogsmark genom nyplantering eller igenväxning inte räknas till brukad skogsmark. I Sveriges klimatrapporering ingår således alla formella och frivilliga avsättningar för naturvårdsändamål, hänsynsmarker och improduktiv skogsmark i begreppet brukad skog. I detta sammanhang har alltså i princip all skogsmark klassificerats som brukad skogsmark vilket skulle kunna tolkas som att skogsbruk innefattar såväl produktion av virke som naturvård.

5. Resolution H1. General Guidelines for the Sustainable Management of Forest in Europe. Second Ministerial Conference on the Protection of Forest in Europe. Helsinki, Finland, 16–17 June 1993.

6. FRA 2015 Terms and Definitions. Forest Resources Assessment Working Paper 180. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), Rome 2012. Sid 3.

7. Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992. Annex III, Non-Legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of all Types of Forests.

8. Prop. 2007/08:108. En skogspolitik i takt med tiden.

9. INSPIRE. D2.8.III.4 Data Specification on Land Use – Technical Guidelines. European Commission, 2013. Sid 146.

Det mest logiska borde vara att helt enkelt bredda begreppet skogsbruk till att innefatta alla aktiviteter i skogen som sker med syfte att nå olika mål med brukandet. Vad som då blir hållbart skogsbruk bestäms av balansen mellan virkesproduktion och åtgärder för att värna andra värden inklusive skogens biodiversitet. Samtidigt förstår vi att det är svårt för till exempel personer som arbetar endera i den ideellt eller i den offentligt finansierade naturvården att se att det arbete de gör är en del av skogsbruket. Den vidgade betydelse av begreppet skogsbruk som finns i skogsordlistan, eller är en följd av definitionen av hållbart skogsbruk som Forest Europe gjort, är för dem inte intuitiv utan strider snarare mot deras intuitiva språkuppfattning.

Trots att man under de senaste decennierna försökt få till stånd en vidgad betydelse av begreppet

skogsbruk kan vi konstatera att det inte slagit igenom i samhället. Detta märks i hur internationella överenskommelser översatts men också av personers intuitiva förståelse av ordet. En lösning på detta problem skulle vara att översätta Sustainable Forest Management med det svenska begreppet *hållbar skogsförvaltning*, och att vi med hållbar skogsförvaltning menar planering och brukandet av skogsmark oavsett vilken ekosystemtjänst man avser att nyttja eller stärka.¹⁰

”Sustainable Forest Management” skulle då översättas med ”hållbar skogsförvaltning” medan ”Forestry” översätts med ”skogsbruk”. Klimatrapporteringens begrepp ”brukad skogsmark” får då ändras till ”skogsmark” för att logiken ska bestå. Möjligen krävs en förklarande not som anger att nyligen beskogad mark inte ingår.

10. Pettersson, J., Ederlöf, E., Andersson, C., Fabricius Strömbäck, A. 2017. Skogens ekosystemtjänster – status och påverkan.

<https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/publikationer/2017/rapport-201713-skogens-ekosystemtjanster---status-och-paverkan.pdf>

Skogsbruk och virkesproduktionsmark respektive Naturvård och naturvårdsmark

Som en konsekvens av resonemanget ovan om hållbar skogsförvaltning skulle man se skogsbruk respektive naturvård som delmängder av hållbar skogsförvaltning, där skogsbruk syftar till att producera virke medan naturvården syftar till att gynna biologisk mångfald och människans upplevelse av naturen med mera.

För att synliggöra skogshushållningssituationen i landet föreslår vi att skogsmarken delas in i två kategorier, virkesproduktionsmark respektive naturvårdsmark. Naturvårdsmarken omfattar formellt skyddade arealer, improduktiv skogsmark, frivilliga avsättningar och hänsynsytor och är därmed inte tillgänglig för virkesproduktion medan resterande delar av den produktiva skogsmarken är tillgänglig för virkesproduktion och kallas för virkesproduktionsmark.

Inom Forest Europe används begreppet Forest Available For Wood Supply (FAWS) och Forest Not Available For Wood Supply (FNAWS). Dessa bägge begrepp är delmängder av Forest och är helt uteslutande och icke överlappande. FAWS definieras som: *Forests where there are no environmental, social or economic restrictions that could have a significant impact on the current or potential supply of wood. These restrictions could be based on legal acts, managerial owners' decisions or other reasons.*¹¹

I Sveriges rapportering till Forest Europe har vi i FNAWS räknat in skogsmark inom formella skydd, improduktiv skogsmark utanför formella skydd, frivilliga avsättningar (som definitionsmässigt är produktiv skogsmark) och hänsynsytor (det vill säga ytor större än 0,01 hektar, däremot inte enstaka träd eller stubbar som lämnas som hänsyn). Eftersom hänsynsytor uppstår i samband med planeringen och utförandet av föryngringsavverkningar, och det i dagsläget inte är klart i vilken omfattning man kommer lämna hänsynsytor i framtiden, kan det

tills vidare antas att man på all produktiv skogsmark utanför de första tre kategorierna, inom FNAWS, kommer att lämna hänsynsytor i samma omfattning som man gjort de senaste åren.

FAWS är då den areal produktiv skogsmark som inte omfattas av FNAWS.

Begreppen FAWS och FNAWS är en användbar indelning av Forest framförallt ur ett skogshushållningsperspektiv. Om man vill titta på efterfrågan på virke i förhållande till tillgången (och den framtida tillgången) bör man naturligtvis undanta tillväxt som sker på skogsmark som via formella eller frivilliga beslut inom förvaltningen (av staten eller markägaren) undantagits från virkesproduktion för att främja andra nyttor från skogen, till exempel biologisk mångfald.

Denna underindelning av skogsmark är dock inte vedertagen i Sverige även om den använts i några sammanhang. Den följer inte heller av definitionerna i SvL.

11. Joint Forest Europe/UNECE/FAO Questionnaire on Pan-European Indicators for Sustainable Forest Management. Draft version, 12 September 2017. Quantitative indicators. Sid 71.

I den svenska kontexten är begreppen FAWS och FNAWS använt i SKA 08 och SKA 15.^{12, 13} I SKA har FNAWS på svenska benämnts *skog undantagen från skogsbruk* och FAWS benämnts *virkesproduktionsmark*. Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har även samarbetat i att ta fram en tabell till Skogsstatistisk årsbok som redovisar de olika komponenterna i FNAWS, då enades man om titeln *skog undantagen från skogsbruk*.¹⁴

Om man utgår från ovanstående resonemang och förslag om att översätta Sustainable Forest Management med hållbar skogsförvaltning och därmed betrakta begreppet skogsbruk som att det omfattar åtgärder som syftar till produktion av virke så kunde en lämplig benämning på FNAWS respektive FAWS kunna vara skog undantagen från skogsbruk respektive skogsbruksmark.

Som tidigare nämnts definieras i Skogsordslistan begreppen skogsproduktion som *etablering och skördande av växande träd* och virkesproduktion som *skogsproduktion inriktad på virkesframställning*. Man kan nog tycka att dessa definitioner ligger väldigt nära varandra och är svåra att särskilja.

Av dessa begrepp är virkesproduktion tydligare och intuitivt lättare att förstå innebörden av. Det skulle därmed ligga närmast till hands att FNAWS på svenska bör benämnas *skogsmark undantagen från virkesproduktion* eller möjligen *naturvårdsmark* för enkelhetens skull, och FAWS för *skog tillgänglig för virkesproduktion* eller möjligen *virkesproduktionsmark* för enkelhetens skull.

Inom begreppet naturvårdsmark ingår då formella skydd, improduktiv skogsmark, frivilliga avsättningar och hänsynsytor. Dessa fyra former för att undanta skogsmark från virkesproduktion skiljer sig åt, till exempel när det gäller betydelsen för att bevara rödlistade arter^{15, 16} och vem som bär kostnaden för undantagandet (staten eller markägaren).

Vid sammanställningar av naturvårdsmark bör dessa i allmänhet särredovisas för att inte blanda äpplen och päron. En viktig orsak till detta är den pågående diskussionen om vad som är skyddad mark och vilket skydd som är tillräckligt. Det är dock viktigt att fastställa vilka arealer som skogsägarna beslutat och planerar att undanta från virkesproduktion. Dels för att kunna göra avverkningsberäkningar för framtiden, dels också för att kunna diskutera hur den undantagna arealen fördelas på formella och frivilliga skyddsformer, hänsynsarealer och improduktiv skogsmark.

Med den här nomenklaturen blir begreppet naturvårdsmark starkt kopplat till begreppet naturvård medan begreppet virkesproduktionsmark blir starkt kopplat till begreppet skogsbruk.

Även om det finns en stark koppling mellan begreppet naturvårdsmark och begreppet naturvård, eftersom marken är undantagen på grund av ett naturvårdssyfte, så ska man komma ihåg att det bedrivs naturvård även på virkesproduktionsmarken. Exempel på sådana naturvårdsåtgärder är bland annat lämnandet av hänsynsträd eller åtgärder för att inte skada bäckmiljöer vid transport av virke. Man kan även på virkesproduktionsmarken välja en annan avverkningsform än trakthyggesbruk av naturvårdsskäl, men markägarens intention är inte att undanta marken från virkesproduktion utan att ur någon aspekt kombinera virkesfångsten med andra mål.

Även på naturvårdsmarken kan viss avverkning ske om syftet är att utveckla andra värden än de som kopplas primärt till virkesproduktionen. Eftersom det virkesflödet bedöms som marginellt bör det dock inte påverka tillämpligheten av de två begreppen. Det blir således skogsägaren (nyttjanderättshavarens) huvudsakliga mål med skogens förvaltning som avgör hur den ska klassificeras.

14. Skogsstatistisk årsbok 2014. Skogsstyrelsen 2014. Sid 98.

15. Härnäläinen A., Strengbom J. & Ranius T. 2018. Conservation value of low-productivity forests measured as the amount and diversity of dead wood and saproxylic beetles. *Ecological applications*. 28 (4). 2018. Sid 1011–1019.

16. Jasinski, K. & Ulicizka, H. De trädbevuxna impedimentens betydelse som livsmiljöer för växt- och djurarter. Skogsstyrelsen. Meddelande 16/1998.

En annan fördel med att lansera begreppen naturvårdsmark och virkesproduktionsmark och använda dem mer allmänt är att man kan komma från diskussionen om hur mycket skog som är ”skyddad”. Ordet skydd kan leda tanken till krav på skyddens styrka. Statistikansvariga myndigheter har till exempel diskuterat för- och nackdelar med att summera arealerna för formellt skydd, frivilliga avsättningar, improduktiv skog och hänsynsytor och har enats om att inte summera arealerna i den officiella statistiken eftersom formerna har så pass olika innebörd, sammansättning och statistisk kvalitet.¹⁷

Att samla all mark som undantagits från virkesproduktion till ett gemensamt begrepp, natur-

vårdsmark, öppnar möjligheter att fokusera på hur stor areal som undantagits från virkesproduktion, om rätt arealer undantagits, om tillräckliga arealer undantagits och om balansen mellan olika grader av hänsynstagande är den rätta. På så sätt underlättas arbetet med att ta fram underlag för framtida beslut om åtgärder för att möta nationella och internationella miljömål. På motsvarande sätt tydliggörs vilken areal som är tillgänglig för virkesproduktion eftersom begreppen är uteslutande och inte överlappande, vilket även underlättar arbetet att ta fram underlag för framtida beslut om åtgärder för att utveckla bioekonomi och klimatarbete.

17. Espmark, K. 2017. Debatten om hyggessfritt skogsbruk i Sverige: En analys av begrepp och argument i svenskt pressmaterial 1994–2013. Future Forests Rapportserie 2017:2. Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå, 92 sidor.

Skogsskötsel på virkesproduktionsmark

Det finns två skogsskötselsystem, trakthyggesbruk och blädningsbruk, som uppfyller villkoret att erbjuda jämn virkesavkastning med rimliga ansträngningar vad gäller planering. I trakthyggesbruket skapas planeringsförutsättningarna genom att man delar in skogen i behandlingsenheter, bestånd, där träden inom ett bestånd är likåldriga. Blädningsbruk innebär att man håller marken kontinuerligt bevuxen med träd och brukandet underhåller eller utvecklar skogens skiktning.

Hyggesfritt skogsbruk, så som begreppet utvecklats och används, innefattar skogsskötsel som inte innehåller en tydlig kalmarsfas. Hyggesfritt skogsbruk omfattar hela skogsskötselsystemet blädningsbruk men också delar av skogsskötselsystemet trakthyggesbruk, där man inom trakthyggesbrukets ram arbetar med förnygringar under skärm. Begreppet hyggesfritt skogsbruk är därmed inte uteslutande från trakthyggesbruk och blädningsbruk, utan överlappande.

Det finns dock skäl att ha ett samlingsbegrepp för skogsbruksmetoder där man av framför allt sociala skäl undviker upplevelsen av kalmarsfas, eller att skogen är borta, och därmed bör man hålla fast vid den nuvarande användningen av begreppet hyggesfritt skogsbruk. Det stämmer också väl med den begrepps värld som finns inom skoglig certifiering. FSC definierar hyggesfritt skogsbruk som ett brukande utan att skogen kalavverkas, det vill säga att marken är kontinuerligt bevuxen med träd och att beståndet har en viss lägsta slutenhet. Till exempel kan frö- och timmerträdställningar, luckhuggning och skärmträd ingå i ett hyggesfritt skogsbruk.

Utifrån ovanstående tankesätt skulle en rimlig definition av trakthyggesbruk i Sverige vara ett skogsskötselsystem där skogen förnygras genom förnygringsåverknings som sänker beståndets volym på en yta om minst 0,5 hektar under kurvan i bilaga 1 till Skogsstyrelsens allmänna råd till 5 § SvL.

Om skötselsystemen ska vara uteslutande följer därmed att blädningsbruk bör definieras som ett skogsskötselsystem där skogen förnygras genom kontinuerlig gallring som gynnar storleksmässig skiktning av träden och där ingen åverknings sänker beståndets volym under kurvan i bilaga 1 till Skogsstyrelsens allmänna råd till 5 § SvL. Det innebär också att det dominerande trädskiktet inte understiger 10 meter samt att gallringsuttaget inte skapar luckor i beståndet som är 0,5 hektar eller större.

För att få en stringent definition av begreppet hyggesfritt skogsbruk behöver även begreppen skärmskogsbruk och luckhuggning definieras. I dagsläget saknas den information som behövs för att skapa en sådan mer exakt definition. Här finns fortsatt arbete att utföra. Skogsstyrelsen har dock initierat dels en mindre studie av vad människor upplever som skog, dels en genomgång av hur begreppen används i internationell litteratur.

Eftersom skogen är en viktig nationell tillgång med stor betydelse för landets ekonomi och bidrar till skogsindustrins råvaruförsörjning har det länge funnits politiska ambitioner att säkerställa en utställig och jämn virkesavkastning. För att möta ett

sådant randvillkor krävs att skogen sköts (skogsskötsel) och att råvaruresursen kan planeras över tid.

Skogsskötsel som begrepp kan vara ganska komplext, men brukar i den skogsvetenskapliga litteraturen beskrivas som *Silviculture is the art and science*

of controlling the establishment, growth, composition, and quality of forest vegetation for the full range of management objectives. Medlet att nå olika mål med skogens förvaltning är med andra ord skogsskötsel.

Skogsskötsel kan indelas i (minst) tre nivåer – åtgärder, metoder och system. Plantering, röjning och gallring är exempel på skogsskötselåtgärder (som kan sättas samman till ett skogsskötselprogram), föryngring under skärm (skärmställning) är ett exempel på en skogsskötselmetod och trakthyggesbruk är ett exempel på ett skogsskötelsystem eller skogsbrukssätt, som man tidigare kallade det.

Ett skogsskötelsystem är enligt Skogsordlistan ett ”system enligt vilket skogsbestånd vårdas, skördas och ersätts med ny skog”. Ett system kan också ses som en verktygslåda som innehåller ett antal verktyg (åtgärder) och dessa verktyg kan sedan användas tillsammans för att gemensamt utgöra olika metoder för att nå fördefinierade förvaltningsmål. Många av verktygen i ett system kan vara desamma som för andra system, medan vissa verktyg är unika för varje system. Genom tiderna har det gjorts många försök att systematisera begrepp inom skogsskötselområdet. Därför finns det gott om förslag på principer och indelningsgrunder. Man kan utgå från hur avverkningen sker eller hur föryngringen sker eller så låter man beståndets struktur bestämma hur skogsskötseln ska beskrivas.

Om man utgår från beståndsstrukturen så kan man definiera två tydliga skogsskötelsystem med väldigt olika modeller för föryngring och avverkning; trakthyggesbruk och blädningsbruk.

I Sverige är trakthyggesbruket det helt dominerande skogsskötelsystemet. I trakthyggesbruket skapas planeringsförutsättningarna genom att man delar in skogen i behandlingsenheter, bestånd, där träden inom ett bestånd är likåldriga. Jämn virkesproduktion erhålls genom att sträva mot jämn ålderklassfördelning, det vill säga lika mycket skog i alla åldrar. Sett över ett landskap kommer det att uppfattas som en mosaik av olika bestånd med skog i olika utvecklingsstadier. Föryngringen av skogen sker genom att i stort sett alla träd i ett bestånd avverkas när beståndet nått tillräcklig ålder. Då uppstår ett trakthygge som sedan planteras eller sås för att anlägga en ny skogsgeneration likåldriga träd. Generationsskiftet innebär att trädkontinuiteten på platsen avbryts för en tid.

Det förekommer också varianter på sättet att föryngra. Ibland lämnas en del av de vuxna träden kvar och bildar en trädkärm efter avverkningen av det övriga beståndet. Syftet är dock fortfarande att åstadkomma en likåldrig ny generation skogsträd på platsen som kan bygga på frösädd från skärmträden, eller att man planterar eller sår frön under skärmträ-

TRAKTHYGGESBRUK

Likåldriga skogsbestånd

BLÄDNINGSBRUK

Olikåldriga skogsbestånd

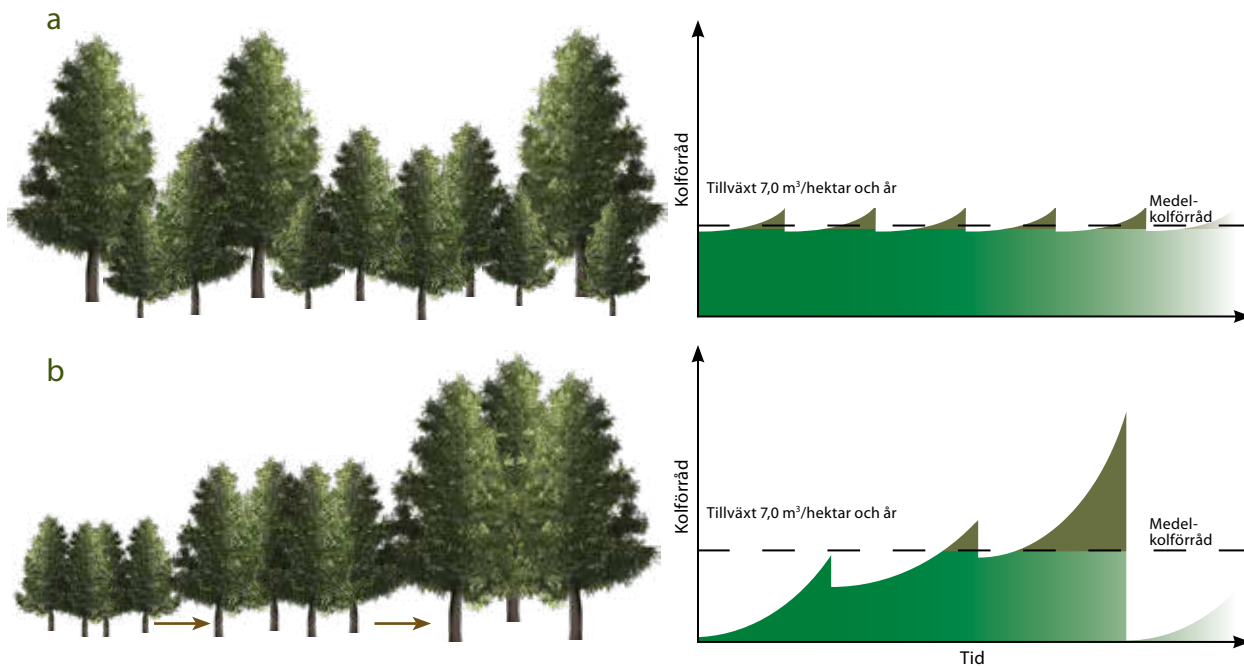
Figur 2. I ett trakthyggesbrukat bestånd är alla träd ungefär lika stora eftersom de är lika gamla. I den blädningsbrukade skogen är däremot storleks- och åldersspridningen stor. Trädillustrationer: Deedster/Pixabay.

den. En ovanlig metod är att man långsiktigt väljer att bygga på två åldersklasser i beståndet. Det innebär att man får ett skogsbestånd med två åldersklasser och därmed två tydliga trädskikt.

Om man väljer blädningsbruk som system får man istället arbeta med diameter- eller höjdfördelning av träden för att erhålla jämn virkesproduktion. Varje träd eller trädgrupp betraktas som en behandlingsenhet och förnyringen sker genom frösädd från omgivande träd i de luckor som uppstår i beståndet när enstaka träd avverkas.

Det finns förstås många varianter av blädning och blädningliknande system med kontinuerligt trädskikt men gemensamt för dem är att de saknar kalmarsfas. Heterogena bestånd med olika träd-

åldrar och storleksklasser på träden kan också skapas genom att trädgrupper avverkas eller att mindre luckor skapas för att gynna uppkomsten av nya träd. Dessa luckor kan sedan gradvis utvidgas för att på så sätt underhålla höjd- och diameterspridningen i beståndet. I ett landskap som brukas med blädning eller olika former av luckhuggningar kommer all mark att uppfattas som kontinuerligt skogklädd med ungefär samma typ av skog, heterogena bestånd med olikåldriga (olikstora) träd. Något avbrott i trädkontinuiteten sker aldrig med detta system om inte utglesningen vid något tillfälle blir för stark. Om trädkontinuiteten bibehålls så kan blädningsbruk och kontinuitetsskogsbruk vara liktydiga begrepp.

Figur 3. I en blädningsbrukad skog (a) sker uttaget av virke genom kontinuerlig gallring. Virkesförrådet (och kolförrådet) varierar inte så mycket över tid eftersom all skörd sker genom gallring – någon kalmarsfas förekommer därför inte. Gallringen utförs så att träd i alla storleksklasser behålls. I det trakthyggesbrukade skogsbeståndet (b) är alla träd av samma ålder och storleksspridningen är liten. Tillväxten är låg när träden är små men ökar sedan snabbt för att till slut börja avta när träden blir äldre. Skogen röjs och gallras för att gynna de mest värdefulla träden. Ungefär när medeltillväxten kulminerar för det likåldriga beståndet förnyrningsavverkas skogen. Hur lång tid det tar från etableringen av ett nytt bestånd och nästa förnyrningsavverkning (beståndets omloppstid) bestäms främst av trädslag och växtförhållanden.

Förutom dessa skogsskötselsystem finns vad som kan beskrivas som ”skogsfilosofier”, som är en form av grundläggande etiska eller filosofiska riktlinjer för hur skogsbruket ska bedrivas. Exempel på sådana filosofier är New Forestry¹⁸, Nature based forestry¹⁹, Natur-kultur²⁰ och ProSilva²¹.

I Sverige används också begreppet hyggesfritt skogsbruk. Hyggesfritt skogsbruk är ett samlingsnamn för alla skogsskötselalternativ som inte leder fram till en tydlig kalmarfsfas, dock definieras sällan begreppet.²² Det finns idag inte heller någon vedertagen definition av hyggesfritt skogsbruk, men i Skogsstyrelsens interna policy för hyggesfritt skogsbruk menas med hyggesfritt skogsbruk *ett brukande i enlighet med skogsvårdslagens regler utan att skogen kalavverkas. Det innebär att marken är kontinuerligt bevuxen med träd med ett virkesförhållande som normalt överstiger den ungefärliga nivå som anges i bilagan till allmänna råd till 10 § skogsvårdslagen, i vissa fall med en lägsta nivå enligt 5 § i nämnda bilaga. Exempel på hyggesfritt skogsbruk är blädning, plockhuggning och måldiameterhuggning. Anpassningar inom trakthyggesbruket såsom överhållen skärm kan också inräknas. Oftast är det bestånd där det behövs förstärkt miljöhänsyn (PF-bestånd) som är aktuella för hyggesfritt skogsbruk.*²³

Ett problem med denna definition är att den inte är entydig utan ungefärlig, eftersom formuleringen som används är ”normalt överstiger den ungefärliga nivån och i vissa fall”. Hyggesfritt skogsbruk innebär därför att delar av trakthyggesbruket och allt blädningbruk enligt beskrivningen ovan kan definieras som hyggesfritt skogsbruk vilket försvårar möjligheten att skapa uteslutande begrepp. Begreppet i sig kopplar också till en upplevelse av en betraktare, vilket leder fram till betydande definitionsproblem.

En lösning är att låta hyggesfritt skogsbruk vara just ett samlingsbegrepp för skogsskötsel som inte innehåller en tydlig kalmarfsfas någon gång under ett bestånds skogsskötselprogram. Den del av trakthyggesbruket som bygger på föryngring under skärm skulle då kunna klassas som hyggesfritt skogsbruk om skärmen innebär att föryngringsavverkningen inte upplevs leda till ett hygge. På motsvarande sätt kan allt blädningbruk anses vara hyggesfritt såvida inte en lucka i ett blädningbrukat bestånd upplevs så stor att den uppfattas som ett litet hygge. För att det ska bli en tydlig definition behöver det dock utredas bättre vad som upplevs som ett hygge. Hur stor kan en lucka i ett bestånd vara utan att uppfattas som ett hygge och därmed en egen behandlingsenhet där trädkontinuiteten brutits? Om ny skog anläggs under skärmträd så uppstår frågan om hur tät skärmen måste vara för att hyggeskänslan inte ska uppstå. Det behöver också utredas hur höga den nya generationens träd måste vara innan skärmträden kan avvecklas för att området ska fortsätta att uppfattas som skog och inte som ett hygge.

Blädningbruk respektive trakthyggesbruk kan då vara två uteslutande, icke överlappande, begrepp som inte lämnar någon lucka inom de skogsskötselsystem som används inom virkesproduktionen. Det som inte är trakthyggesbruk är blädningbruk.

Finns det då en vedertagen definition av trakthyggesbruk? Det gör det nog inte även om mycket i skogslagstiftningen anpassats till att gälla förhållanden i en trakthyggesbrukad skog. Det finns dock i SvL ett par bestämmelser som går att nyttja för att skapa en definition.

Den åtgärd som mest präglar trakthyggesbruket som skogsskötselsystem är föryngringsavverkningen.

18. Franklin, J. F., & Forman, R. T. 1987. Creating landscape patterns by forest cutting: ecological consequences and principles. *Landscape ecology* 1(1), 5–18.

19. Diaci, J. 2006. Nature-based forestry in Central Europe: alternatives to industrial forestry and strict preservation. Biotechnical Faculty, University of Ljubljana.

20. Hagner, M. 2004. Naturkultur, Ekonomiskt skogsbruk kännetecknat av befriande gallring och berikande plantering. Mats Hagners bokförlag, Umeå. ISBN 91-631-5010-7. 124 sidor.

21. O'Hara, K. L. 2014. Multiaged silviculture: managing for complex forest stand structures. Oxford University Press, USA.

22. Espmark 2017.

23. Skogsstyrelsen 2010. Policy för hyggesfritt skogsbruk. Protokoll Nr 111. 2010-08-19.

I 5 § SvL regleras när förnygringsplikten inträder.²⁴ Som stöd för uttolkning av när virkesförrådet sänkts så mycket att markens virkesproducerande förmåga inte tas tillvara, har Skogsstyrelsen som en bilaga till de allmänna råden utformat en kurva som visar den nivå på virkesförrådet där förnygringsplikten normalt inträder i förhållande till beståndets grundytavägda medelhöjd.

En del av definitionen av trakthyggesbruk skulle därmed kunna vara att det är ett skogsskötselsystem där man genom avverkning sänker beståndets volym under den så kallade 5 §-kurvan. 5 §-kurvan stämmer väl överens med Riksskogstaxeringens tillämpning av begreppet, som innebär att massaslutenhet 0.3 satts som så kallad kalmarksgräns, det vill säga att förnygringsplikt inträder under massaslutenhet 0.3. Det finns således goda skäl för att tillämpa 5 §-kurvan som gräns för när trädkontinuiteten bryts och en förnygringsavverkning för trakthyggesbruk har skett. Eftersom kurvan startar vid en trädhöjd om 10 meter indikeras också en lägsta höjd för det dominerande trädsiktet för att trädkontinuiteten ska anses vara bevarad, vilket kan vara tillämpligt om skogens sköts med enbart två trädsikt.

En annan del av definitionen bör hantera åtgärdsenhetens storlek. Det bör finnas en minsta areal för åtgärdsenheten för att en sådan avverkning ska betraktas som trakthyggesbruk. Det är svårt att tänka sig att avverkning av några få träd som på en mycket liten areal skulle sänka volymen under 5 §-kurvan skulle betraktas som trakthyggesbruk. I 14 § SvL regleras anmälningsplikten, vilken utvecklas i § 15 i Skogsvårdsförordningen, där det uttrycks att markägaren är skyldig att *anmäla annan avverkning, omfattande minst 0,5 hektar, än sådan röjning eller gallring som främjar skogens utveckling*. Här anges alltså en minsta storlek på en åtgärdsenhet för att den ska vara anmälningspliktig. Även om denna arealgräns enbart reglerar anmälningsplikten och inte när förnygringsplikten inträder skulle det ligga nära till hands att använda denna arealgräns i en definition av trakthyggesbruk. Arealgränsen på minst 0,5 hektar är även använd för att definiera vad som kan betraktas som en egen åtgärdsenhet

i andra sammanhang, till exempel Skogsstyrelsens definition av frivilliga avsättningar, hänsynsuppföljningen och som tidigare nämnts i FAO:s definition av Forest.

En definition av trakthyggesbruk skulle därmed kunna vara att det är ett skogsskötselsystem där skogen förnygras genom avverkning som sänker beståndets volym under 5 §-kurvan på en yta om minst 0,5 hektar.

Definitionen av blädningsbruk skulle därmed bli ett skogsskötselsystem där skogen förnygras genom kontinuerlig gallring och där ingen avverkning sänker beståndets volym under 5 §-kurvan, där det dominerande trädsiktet inte understiger 10 meter samt att gallringsuttaget inte skapar luckor i beståndet som är 0,5 hektar eller större.

På så sätt skulle blädningsbruk i praktiken bli liktydigt med betydelsen av det engelska begreppet "continuous cover forestry".

För skogsägare som av olika skäl vill bedriva ett mer hyggesfritt skogsbruk kan begreppet omställningsmark vara tillämpligt. Det skulle då avse skogsmark som inte uppfyller kraven på hyggesfritt skogsbruk men där ambitionen enligt skogsbruksplanen är att man ska nå ett sådant tillstånd.

En nackdel med att knyta dessa definitioner till regelverket kan vara att regelverket kan komma att ändras. Gränsen på 0,5 hektar är ju som tidigare sagts inskriven i Skogsvårdsförordningen och ändringar av den görs av regeringen. 5 §-kurvan finns som en bilaga till Allmänna råd från Skogsstyrelsen och eventuella ändringar av den är en fråga som ägs av myndigheten.

Dessa definitioner av skogsskötselsystem kan leda till åtminstone tre avgränsningsproblem.

1. Enligt traditionell skogsskötselpraxis hänförs skärmskogsskötsel till trakthyggesbruk och är en metod att förnygra skogen. Skogsstyrelsen har dock betraktat överhållning av täta skärmar (det

24. Skogsvårdslagstiftningen. Gällande regler 1 april 2017. Skogsstyrelsen 2017. Sid 12.

vill säga att man låter en skärm stå kvar längre än vad som är motiverat för att säkra föryngringen) i syfte att bibehålla en skoglig kontinuitet som hyggesfritt skogsbruk. Med ovanstående definition skulle en sådan skogsskötsel betraktas som trakthyggesbruk om skärmen inte är tätare än att den ligger över 5 §-kurvan och att den överhållna skärmen inte avvecklas innan det nya trädsiktet nått en höjd av 10 meter.

Vi förordar det första alternativet, det vill säga att betrakta ställandet av skärmar som har ett virkesförråd som ligger under 5 §-kurvan som en åtgärd inom skogsskötselsystemet trakthyggesbruk, och att man därmed inte kompletterade de två ovanstående förslagen till definitioner med ytterligare någon sats. Det kan dock behöva skrivas ett antal förtydligande noter till dem som exempelvis förklarar huruvida skärmar bör betraktas som ett hyggesfritt alternativ beroende på var de ligger i förhållande till § 5-kurvan.

- 2. Det andra eventuella gränsdragningsproblemet** gäller luckhuggning. Av definitionen följer att en lucka vid luckhuggning inte får vara större än 0,5 hektar om det ska betraktas som en åtgärd inom skogsskötselsystemet hyggesfritt skogsbruk. Men hur mycket skog behöver finnas kvar mellan luckorna, eller annorlunda uttryckt, hur tätt kan luckorna ligga? Den här problematiken kan möjligen definitionen hantera. Med ovanstående definition bör man betrakta åtgärdsenheten som helhet och där ska volymen i genomsnitt ligga över 5 §-kurvan för att betraktas som en åtgärd inom hyggesfritt skogsbruk. Vad det här innebär för tätheten av luckor i olika typbestånd behöver man närmast räkna på för att vara säker på att definitionen är ändamålsenlig.

Det finns naturligtvis mängder av invändningar mot dessa definitioner. Den första kan vara den som nämndes ovan, att gränsen på 0,5 hektar reglerar anmälningsplikten och inte när föryngringsplikten inträder. Mot denna invändning kan man möjligen svara att om man vill ha en definition som har stöd i nuvarande regelverk så är detta det närmaste man kan komma.

En annan invändning är att det även finns regler i § 10 SvL om vilka övriga avverkningar som får förekomma utöver föryngringsavverkning. Till dessa regler finns också en kurva, den

så kallade 10 §-kurvan. 10 §-kurvan ligger högre än 5 §-kurvan och avverkningar mellan dessa kurvor sker i strid mot gällande regelverk. Om man istället, som i Skogsstyrelsens policy för hyggesfritt skogsbruk, tar sin utgångspunkt i en definition av hyggesfritt skogsbruk i 10 §-kurvan så får man två begrepp som lämnar en lucka mellan sig. I policyn har man i definitionen/beskrivningen av begreppet försökt bygga in vad som är lämpligt utförande av avverkningar inom ramen för ett hyggesfritt skogsbruk. Det är bättre att hålla definitionen ren från vad som är ett lämpligt utförande för att få en koncis och icke överlappande definition mellan trakthyggesbruk och blädningsbruk.

Ytterligare en invändning kan vara att förslaget på definition ovan inte tar sin utgångspunkt på de värden man vill främja genom att använda sig av hyggesfritt skogsbruk. Till exempel kan man säkert finna stöd för att luckhuggningar med luckor på 0,5 hektar är för stora för att skapa förutsättningar för att vissa organismer som är beroende av skoglig kontinuitet ska kunna finnas kvar, eller att luckornas storlek bör vara olika i olika delar av landet. För oss hör denna typ av aspekter mer ihop med hur man bäst utformar åtgärder inom hyggesfritt skogsbruk för att värna vissa värden i en rådgivningssituation eller i rådgivningsmaterial, än i definitionen.

Att klassificera skogsmarken utifrån hur skogen sköts kräver kännedom om skogsägarens/nyttjanderättsinnehavarens planer för den framtida skötseln. Det går således inte att avgöra vad som blir nästa åtgärd i skogen enbart utifrån skogsbeståndens struktur och ålder. Det innebär att Riksskogstaxeringen med sina inventeringsmetoder inte kan avgöra om skogen brukas enligt ena eller andra skogsskötselsystemet eller om det huvudsakliga målet är skogsbruk eller naturvård. För att beskriva hur stor andel som brukas och kommer att brukas med trakthyggen eller blädas måste andra undersökningsmetoder nyttjas än stickprovsundersökningar i fält. Närmast till hands ligger enkätundersökningar där markägarna/nyttjanderättsinnehavarna kan beskriva hur virkesproduktionsmarken brukas.

- 3. Det tredje gränsdragningsproblemet** uppstår när naturvårdsmål på virkesproduktionsmar-

ken kräver anpassad skogsskötsel. Till exempel diskuteras att en ökad användning av hyggesfria skogsskötselprogram skulle medföra att vissa hotade arter ges en större chans att fortleva än vid konventionell skogsskötsel med trakthyggen, samt att vissa för människan estetiskt och känslomässigt värdefulla skogstyper inte heller kan utvecklas utan vissa skötselåtgärder. Hyggesfritt skogsbruk anses kunna bidra med värdefulla livsmiljöer i landskapet och förstärka värdekärnor

(som även fortsättningsvis behöver skyddas från avverkning), samtidigt som skogen brukas för virkesproduktion. Det bästa torde vara att skogsägarens (nyttjanderättsinnehavarens) mål ska avgöra om skötselformen ska klassificeras som virkesproduktionsmark eller naturvårdsmark. En gallring av ett bestånd kan således antingen vara en skogsbruksåtgärd eller naturvård beroende på målet med åtgärden (se nästa avsnitt).

Naturvård, naturvärden och naturvårdande skötsel

Naturvård har av lagstiftaren avsetts innebära såväl vård av naturen för att bevara biologisk mångfald som vård för att tillgodose människans behov av natur. Begreppet naturvård bör användas med denna vidare betydelse. Det innebär att begreppet naturvårdande skötsel bör ses som skötsel som syftar till att både bevara biologisk mångfald och att även tillgodose människans behov av olika miljöer. Begreppet naturvårdande skötsel är starkt kopplat till skogsmark undantagen från virkesproduktion, den så kallade naturvårdsmarken.

Åtgärderna inom naturvårdande skötsel kan vara identiska med åtgärderna på virkesproduktionsmarken, men eftersom det inte föreligger något krav på jämn virkesavkastning behöver inget traditionellt systemkoncept utvecklas. Här handlar det således om skogsskötsel som syftar till att utveckla andra värden än virkesproduktion. Åtgärderna i sig kan vara identiska med de som tillämpas på virkesproduktionsmarken men syftet med åtgärden är det som skiljer.

Den sociala naturvärden, som den då benämndes, har inkluderats i begreppet naturvård sedan det naturvårdspolitiska beslutet 1964.²⁵ Naturvårdsverket beskriver naturvård som att naturvård innebär både att skydda och förvalta värdefulla områden och arter och att möta människors behov av att nyttja naturen och allt som naturen ger.²⁶

År 2010 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lämna förslag till regeringen om hur miljö kvalitetsmålen och generationsmålet kan nås (miljömålsberedningen). Miljömålsberedningen föreslog i sitt betänkande att 30 § SvL skulle kompletteras med uttrycket ”sociala värden” och att Skogsstyrelsens bemyndigande att meddela föreskrifter till 30 § SvL skulle komplet-

teras med ett bemyndigande att meddela föreskrifter om den hänsyn som ska tas till skogens sociala värden när skogsbruksåtgärder genomförs.²⁷ Baserat på miljömålsberedningens arbete utformade regeringen en strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Bemyndigandet i 30 § SvL innebär att regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, kan meddela föreskrifter om den hänsyn som ska tas till naturvårdens och kulturmiljövärdens intressen vid skötsel av skog. I propositionen menar regeringen att detta bemyndigande också innefattar hänsyn till sociala värden.²⁸ Enligt förarbetena innefattar naturvård både den vetenskapliga naturvärden och den sociala naturvärden, det vill säga även friluftsliv och rekreation i olika former.^{29,30}

25. Prop. 1992/93:226. En ny skogspolitik. Sid 27.

26. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samballet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/>

27. SOU 2013:43 Långsiktigt hållbar markanvändning – del 1.

28. Prop. 2013/14:141 En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Sid 126.

29. Prop. 1978/79:110 Om riktlinjer för skogspolitiken m m. Sid 15.

30. Prop. 1992/93:226 Om en ny skogspolitik. Sid 89.

Regeringen ansåg att det är tydligt att naturvårdens intressen avser även sociala värden och att lagen inte behöver ändras för att tydliggöra detta.

Utan att här ha gett en komplett bild av vad begreppet är avsett att innehålla så kan vi nog konstatera att lagstiftarens avsikt har varit att inkludera vård av naturen både för att bevara biologisk mångfald och för att tillhandahålla miljöer för människans behov.

Det förekommer dock allt oftare att naturvård används i en snävare bemärkelse, där man enbart avser vård av naturen för att bevara biologisk mångfald. Det kan leda till problem om den allmänna uppfattningen av innebörden av ett begrepp inte överensstämmer med lagstiftarens avsikt med begreppet. Tydligast kanske detta gäller 30 § SvL där den hänsyn som ska tas till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen vid skogsbruksåtgärder regleras.

Om man ska efterleva punkten om logik inledningsvis i denna skrift så borde även begreppen naturvärden och naturvårdande skötsel ses bredare än att enbart omfatta biologisk mångfald.

Skogsstyrelsen har hittills betraktat naturvårdande skötsel som åtgärder som utförs på naturvårdsmark. Naturvårdande skogsskötsel och virkesproducerande skogsskötsel kan innehålla delvis

samma åtgärder, exempelvis gallring, röjning och naturvårdsbränning, men där de anpassas och sätts samman med andra åtgärder till program för att nå olika huvudsakliga mål med förvaltningen. En viktig skillnad är att för ett naturvårdande skogsskötselprogram så är virkesproduktionen ett underordnat mål medan den inte är det på virkesproduktionsmarken.

Vi skulle då ha skogsbruk på virkesproduktionsmarken som kan bestå av två skogsskötselssystem, trakthyggeskogsbruk och blädningbruk (kontinuitetskogsbruk). Båda dessa system möjliggör långsiktig planering av skogens utveckling och underlättar därmed beslut om frågor som rör jämn virkesavkastning och nivån på virkesavkastningen.

På naturvårdsmark sker olika naturvårdande skogsskötselåtgärder eller så lämnas skogen för fri utveckling.

Naturvårdande skogsskötselåtgärder kan även ske på virkesproduktionsmarken, till exempel naturvårdsbränning, utan att virkesproduktionsmålet överges. De skulle då kunna klassas som åtgärder inom den generella hänsynen.

Om en skogsskötselåtgärd är virkesproduktionsinriktad eller naturvårdande måste således avgöras av syftet med åtgärden och bestäms därför av skogsägaren.

Sammanfattande slutsatser

Sverige har i olika sammanhang valt att tolka och/eller översätta skogliga begrepp på ett sätt som inte alltid är helt logiskt. Till exempel så har begreppen Sustainable Forest Management och Forestry översatts till hållbart skogsbruk respektive skogsbruk. I klimatrapporeringen används begreppet brukad skog som ett samlingsbegrepp för all skogsmark som inte är nyligen anlagd, det vill säga skogsmark som undantagits från virkesproduktion som improduktiv skogsmark, och naturreservat och nationalparker ingår i begreppet. Begreppet skogsbruk/brukad skogsmark ges således flera olika innebörder. På motsvarande sätt används begreppet hyggesfritt skogsbruk flitigt utan att definitionen av begreppet är särskilt utvecklad.

Det kan kännas naturligt att ordet bruk beskriver just brukande/användning ur ett mänskligt perspektiv. Skogsbruk, trakthyggesbruk, kontinuitetsskogsbruk, hyggesfritt skogsbruk, skärmskogsbruk, etc. På så sätt vore det logiskt att konstatera att metoden att sköta skogen för nå olika mål skulle kunna beskrivas i termer av bruk. Skogsskötsel blir då ett människans verktyg att nå mål med sitt brukande. Det som komplicerar begreppen är att man inom naturvårdskretsar inte gärna ser naturvård som brukande utan som just vård eller skydd. Det är också vanligt att skogsbruk sammankopplas starkare med virkesproduktion än andra ekosystemtjänster.

Det kan också kännas naturligt att ersätta bruk med förvaltning, skogsförvaltning. Brukandebegreppet skulle då kopplas till enbart virkesproduktion och naturvården skiljas från brukandebegreppet. Skogsförvaltning består då av skogsbruk och naturvård tillsammans.

Mot denna bakgrund finns minst två alternativ för framtidens tillämpning av begrepp. I det ena fallet kan skogsbruk ges en bredare tolkning och innefatta alla åtgärder i skogen, i det andra fallet skiljs skogsbruk från naturvård som två olika för-

valtningsformer av skogsmark. Samlingsbegreppet i det senare fallet blir då skogsförvaltning.

1. Skogsbruk omfattar all skogsmark enligt FAO och inkluderar verksamheter som virkesproduktion och naturvård. En sådan tolkning överensstämmer med det engelska begreppet forest management och passar bra ihop med nuvarande tillämpning i klimatrapporeringen. Sustainable Forest Management blir då Hållbart skogsbruk, Forestry blir svåröversatt men Virkesbruk skulle kunna vara ett alternativ och Klimatrapporeringens begrepp Brukad skogsmark kan tillämpas som det gör. Alla naturvårdande skogsskötselåtgärder klassas också som skogsbruk.

2. Skogsförvaltning omfattar all skogsmark enligt FAO, förvaltningen sker genom en kombination av skogsbruk och naturvård. Skogsmark som har virkesproduktion som främsta mål klassas som virkesproduktionsmark. Inom den arealen kan naturvårdande skogsskötselåtgärder genomföras som del i generell hänsyn till naturvårdens intressen. Skogsmark som undantas från virkesproduktion klassas som naturvårdsmark. Här kan naturvårdande skogsskötsel bedrivas eller så lämnas marken för fri utveckling. Sustainable Forest Management blir då Hållbar skogsförvaltning, Forestry blir Skogsbruk och Klimatrapporeringens begrepp Brukad skogsmark får ändras till Skogsmark. Hållbar skogsförvaltning uppnås genom en avvägd balans mellan skogsbruk och naturvård.

Oavsett vilket alternativ som föredras måste några av dagens begrepp anpassas eller ges ändrad innebörd för att ha samma betydelse i olika sammanhang och ha logiska samband mellan varandra.

Utgivna nummer av Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens TIDSKRIFT (KSLAT)

(Titlar markerade med * publiceras endast elektroniskt på KSLAs hemsida www.ksla.se. Där finns även tidigare utgåvor.)

2013

- No. 1 Säl, skarv och fiske – om sälars och skarvars inverkan på fiskbestånden i Östersjön*
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2012
- Nr 3 Framtidsprojektet. Ett tankeexperiment om naturresursbruket 2063
- Nr 4 Matens kvaliteter
- Nr 5 Global Outlook – Future competition for land and water
- Nr 6 Slam och fosforkretslopp*
- Nr 7 Lessons learned from forest tenure development in Sweden
- Nr 8 Förnybar energi – Sveriges okända gröna revolution
- Nr 9 Odlingssystem och biologisk mångfald – exemplet Logården*
- Nr 10 För stundande skördar – jubileumskonferensens första del och jubileumsexkursionerna

2014

- Nr 1 Skogsnäringens värdekedjor – definition, dagsläge och angelägna utvecklingsområden
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2013
- Nr 3 Fisk, gift och hälsa – fiskkonsumtionens nytta och risker

2015

- Nr 1 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2014
- Nr 2 Skogsnäringens framtida kompetensförsörjning
- Nr 3 UNIK Utmaning 2015 – en casetävling om vägen till det hållbara naturbruket

2016

- Nr 1 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2015
- Nr 2 Frön för framtiden – ett dialogprojekt om bioteknik i växtodlingen
- Nr 3 Landskapsforum 2016: Samarbetsnätverk i landskapet – möjligheter och utmaningar
- Nr 4 Seeds for the Future – a dialogue project concerning biotechnology in plant production
- Nr 5 Land och stad – nya relationer i en osäker tid

2017

- Nr 1 Skogsägarens mål – en väg till ökad variation i skogen
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2016
- Nr 3 UNIK Utmaning 2016 – en casetävling om konceptet Nordisk Mat
- Nr 4 Landskapsforum 2017: Landskapsperspektiv i fysisk planering – helhetssyn för hållbara lösningar
- Nr 5 Utan pengar – inga hagar och ängar

2018

- Nr 1 Menyn och tidens tecken. Måltiderna vid KSLA:s högtidssammankomster åren 2003–2018
- Nr 2 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2017
- Nr 3 Lantbruket i diplomatins korridorer – en skrift om Sveriges lantbruksråd
- Nr 4 UNIK Utmaning 2017 – en casetävling om att halvera vårt matsvinn till år 2030*
- Nr 5 Framtidens skogsakademiker – skogsakademisk utbildning i ett tidsövergripande perspektiv
- Nr 6 Forests and the climate. Manage for maximum wood production or leave the forest as a carbon sink?

2019

- Nr 1 KSLA Caseutmaning 2018 – ett kommunikationskoncept som ökar förståelsen för skogens olika nyttor*
- Nr 2 Farsoter i Sverige. Hur historien påverkar vår framtid
- Nr 3 Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens verksamhetsberättelse 2018
- Nr 4 Ekosystemtjänster. Om äpplen och päron i skogen
- Nr 5 Landskap – ett vidsträckt begrepp. En antologi om landskap
- Nr 6 Svenskt jordbruk 2030 – vägen dit
- Nr 7 Skogliga begrepp och definitioner. Skogens alla siffror

För att kunna föra meningsfulla samtal om skogens nyttjande och hållbara förvaltning är det viktigt att deltagande parter har samma förståelse för vad som menas med olika begrepp och lägger samma betydelse i dem. För många begrepp saknas idag entydiga definitioner och det förekommer också överlappande begrepp.

Idéhistorisk forskning visar att definitioner alltid ändrar innebörder i tid och rum. Det understryker betydelsen av att olika aktörer regelbundet hittar ett gemensamt språk för att inte tala förbi och missförstå varandra.

Denna skrift ska ses som ett första steg att strukturera den viktiga dialogen om skogens framtida förvaltning.

**Kungl. Skogs- och
Lantbruksakademien**
Drottninggatan 95 B
Box 6806
113 86 Stockholm
tel 08-54 54 77 00
www.ksla.se, akademien@ksla.se

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) är en mötesplats för den gröna sektorn. Akademien är en fri och oberoende nätverksorganisation som arbetar med frågor om jordbruk, trädgårdsbruk, livsmedel, skog och skogsprodukter, fiske, jakt och vattenbruk, miljö och naturresurser samt skogs- och lantbrukshistoria. Vi arbetar med frågor som berör alla och som intresserar många!

